

„Múlt és Jövő a Jelen kezében”

A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzése az iskolai oktatásban

Jelölés
a Szellemi Kulturális Örökség
megőrzését szolgáló programok és tevékenységek
nemzeti nyilvántartására

Balatonendréd Község Önkormányzata
Balatonendréd, 2014

Jelölési nyomtatvány
A szellemi kulturális örökség megőrzését szolgáló programok és tevékenységek nemzeti
nyilvántartására

Fedőlap

A. A jelölést benyújtó(k) neve

A több csoportot/közösséget/egyént érintő jelölések esetén minden résztvevőt fel kell sorolni.
(lásd alább 9.a.)

Balatonendréd Község Önkormányzata

B. A szellemi kulturális örökség megőrzését szolgáló program/tevékenység megnevezése

(max. 200 szó)

(lásd alább 1.a.)

A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzése az iskolai oktatásban

C. A program/tevékenység kiterjedési köre

A megfelelőt kérjük aláhúzni:

Helyi

D. A program/tevékenység jelenlegi státusza

Aláhúzással jelezzék a program/tevékenység státuszát a jelölés benyújtásának időpontjában.
befejezett

folyamatban

E. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy (amennyiben jellemző) egyén(ek) megnevezése (max. 100 szó)

(lásd alább 1.b.)

Közösségek:

Balatonendrédi Általános Iskola: tantestülete, tanulói

Balatonendrédi csipketelep (bejegyezve az Országos Háziipari Szövetségbe)

Csipkeverő szakkör (de még iskolai kereteken kívül)

Református Egyházközség gyülekezete

Kájel Csipkeház és Hagyományörző Egyesülete (magángyűjtemény)

Nők a Balatonért Egyesület

Balatonendréd Község Önkormányzata

Egyének:

Regőczy Annamária és Késmárki Tiborné iskolaigazgatók

Kájel Endre református lelkész

Stöckel Vilma, Schwartz Erzsébet tanítónők

Kájel Endréné Koroknai Zsófia

Gecsei Lília csipkeverő

Kolumbán Gergelyné csipkeverő

Késmárki Károlyné csipkeverő

Kájel Sára és ifj. Kájel Endréné (†) a Kájel-örökség fenntartói

F. Az előterjesztett program/tevékenység rövid leírása (max. 200 szó)

Ebben a részben röviden foglalják össze a program/tevékenység lényegét, és érvekkel támasszák alá, hogy miért érdemes azt felvenni a nemzeti nyilvántartásba?

A csipkeverés Balatonendréd büszkesége, a község szimbólumává vált. Gazdag, helybeli, egyedi motívumkincs alakult ki. Erős szálak kapcsolják a faluhoz, megőrzését sokan érzik magukénak, a Balatonendréd Önkormányzat és az Általános Iskola példaértékű összefogással vállalta fel azt. Sajnos a régi csipkeverő asszonyok többsége meghalt, (már csak két asszony él), ezért a falunak és az iskolának gondoskodnia kellett a hagyomány megőrzéséről. Az iskolában 1996 óta kiemelt helyet kapott a csipkeverés helyi tanterve. A hagyományos népi kultúra értékeinek örökkévalóságként kiemelt feladat a felnövekvő nemzedékek visszatanítása, a múlt örökségének tiszteletére nevelés. A gyerekek még egyszerűbb mozdulatokkal, a csipke történetiségével, eszközeivel ismerkednek, egyéni ütemben, kezűgyességétől függően: kevés közösség vállalja napjainkban, hogy a népi kultúra örökségét iskolai szinten, folyamatában próbálja megőrizni és nem újraéleszteni törekszik. Ez példát mutat gyerekeknek, felnőtteknek összetartozásból, magyarságtudatból is. A program közvetve munkalehetőséget is teremt a felnövekvő nemzedéknek.

A megőrzésben kiemelkedő támogató szerepe van a Balatonendréd Önkormányzatnak: eszközöket biztosít, alkalmakat teremt a megjelenésre, sokféle módon keresi a megmutatkozás lehetőségeit a sajtótól a minőségi turizmus támogatásáig. Erőfeszítésének eredményeként az endrédi csipke „Somogy Kincse” megtisztelő cím birtokosa, felismerve egy megyei régió országosan felmutatható kulturális jelentőségét, elismerve az érintettek múltat új jelentéssel megtöltő törekvését, a hagyományörzés gyökerteremtő erejét. Ezzel egy lokális érték társadalmi tulajdonná is válik.

Jelölés

1. A jelölésre javasolt program/tevékenység azonosítása

1.a. A program vagy tevékenység neve (max. 200 karakter)

Ez lesz a program, illetve tevékenység hivatalos neve, amely az ismertető, népszerűsítő anyagokban (kiadványok, honlap) is megjelenik. A név legyen tömör. A neveket a latin írás szerint kell megadni, mellőzve a különleges betűtípusokat és karaktereket.

A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzése az iskolai oktatásban

1.b. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy (amennyiben jellemző) egyén(ek) azonosítása és helymeghatározása

Azonosítsák pontosan azon közösséget(eket), csoportot(okat) vagy egyént(eket) akik érintettek az **előterjesztett programban** vagy tevékenységben. Az egyezmény nem határozza meg, mit tekintünk közösségnek, de az ebben a pontban megadott információknak lehetővé kell tennie, hogy azonosíthatók legyenek azok az **elsődleges felek**, akik érintettek a programban vagy tevékenységben.

A balatonendrédi vert csipkéért közel 110 év óta sokan és sokat tettek és tesznek napjainkban is.

Az endrédi csipke fennmaradásához alapvetően hozzájárultak azok a csipkeverő asszonyok, lányok, akik generációról generációra örökítették át a csipkeverés tudományát. Sajnos, a csipkeverő asszonyok száma megfogyatkozott, de szerencsére az időben észlelt veszély feloldására tett közös kísérletek új életre keltették és életben tartották a csipkeverést.

Ebben meghatározó szerepe van a Balatonendrédi Általános Iskolának. Az iskola akkori igazgatója (Regőczy Annamária) és pedagógusai felismerték: nagy hiba lenne egy ilyen értékű kincset veszni hagyni. Ezért az általános iskolai tanterv része lett a csipkeverés oktatása.

Az 1996/97-es tanévtől kezdve az iskolai oktatáson belül, technika órákon és szakköri keretben tanulják a lányok a csipkeverést: bár a tantestületből többen megtanulták a technikát, napjainkban az oktatásban hárman vesznek közvetlenül részt (Horváthné Herczeg Zsuzsa, Varga Andrea, Málikné Posch Zsuzsa). Késmárki Tiborné pedig intézményvezetőként koordinálja a feladatokat, szívügyének tekinti a balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzését. Természetesen, közvetve, a tantestület egésze részt vesz a folyamatban, hiszen minden rendezvényünket, megjelenésünket közösen szervezünk meg.

A református gyülekezetet ma is nagy büszkeséggel tölti el, hogy a vert csipke készítése, meghonosítása Kájel Endre református lelkész nevéhez kötődik, aki 1908-ban szervezte meg az első csipkeverő tanfolyamot Balatonendrédn Stöckel Vilma tanítónő szakmai irányításával: A gyülekezet és az egyház tulajdonában lévő épületen emléktábla emlékezik meg Koroknai Zsófiáról, az udvaron kopjafa örökíti meg Kájel Endre és felesége nevét.

Balatonendréd község Önkormányzata elkötelezett abban, hogy a községe jelképe egyedi arculatát megőrizze, a tudást átadja és biztosítsa az endrédi vert csipke kultúrájának fennmaradását, élő népi kézművességgként örökítse utódaira oly módon, hogy méltó legyen annak további megőrzésére és fennmaradására.

1.c. A program vagy tevékenység földrajzi elhelyezkedése és hatóköre

Ebben a pontban kell meghatározni a program vagy tevékenység kivitelezési helyét(eit). Itt jelezzék azt is, hogy az adott tevékenység helyi, nemzeti, regionális vagy nemzetközi illetőségű (ez utóbbi alá esik a földrajzilag nem összefüggő területeken kivitelezett tevékenység is).

Balatonendréd Somogy megyében, a Balaton déli partjától csak néhány kilométerre fekszik. Karnyújtásnyira a nyüzsgő Balatontól: barátságos, jellegzetes somogyi táj, a „szép tájú Somogy”-ban: festői fekvésű, szelíd dombok, erdők, tavak, nyugalom, csend és tiszta levegő. Népművészeti kincse, a vert csipke, elválaszthatatlanul összeforrt a falu nevével: megújított, újratervezett, sajátosságosan egyedi mintakincse (védjegye többek közt a hópehely, a pávafarok, a bazsarózsa, a cserfalevél, ibolyalevél, tulipán, napraforgó) feljogosítja arra, hogy az egyébként máshol is ismert csipkeverési technikát, technológiát a „balatonendrédi” jelzővel lássa el.

A balatonendrédi vert csipke készítése és hagyományának őrzése közvetlenül a községhez kapcsolódik, gyökerei Belgium csipkeverőihez viszik közel.

Az első csipketelepet Balatonendrédn alapították meg Kájelék, az első állástalan tanítónők itt sajátították el a technikát, de a későbbi működési helyeiken továbbadták azt. Így terjedt el a balatonendrédi csipkeverés a Dunántúl sok más községében, többek közt Szóládon, Bálványoson, Lullán, Tabon, Zamárdiban. Napjainkig a későbbi leszármazottak az egész ország területén továbbadták az endrédi csipkeverést, és néha szívesen keresik meg az iskolát ebben a témában.

1.d. A program vagy tevékenység a szellemi kulturális örökség mely területéhez(eihez) kapcsolódik

Kérjük, az alábbi felsorolásból válasszák ki, a szellemi kulturális örökség mely területe jelenik meg a programban vagy tevékenységben. A területek közül akár több is szerepelhet. Ha az adott elem ezeken kívül más kategóriának is megfelel, azt kérjük röviden meghatározni.

e) hagyományos kézművesség

2. A program vagy tevékenység ismertetése

A 2.a. és 2.b. pontokban együttesen rövid, tömör leírást kell adni a programról vagy tevékenységről és annak főbb elemeiről. Részletezze a már végbement, illetve folyamatban lévő eseményeket a program vagy tevékenység jelenlegi állapotától függően.

2.a. Háttér információ, célok (max. 500 szó)

Írják le a program vagy tevékenység létrejöttéhez vezető körülményeket, háttér információkat. Ismertessék, milyen megőrzésre irányuló igény(ek) merültek fel, azokat ki(k) azonosították. Kérjük, fejtsék ki a program vagy tevékenység elsődleges célját(ait).

A csipkekészítés létrejöttét az egyes országokban mindig két tényező határozta meg: az igényes munkát elvégezni képes szabad munkaerő, másrészt a termék iránti kereslet, vagyis a megfelelő piac.

Az 1900-as évek elején ez a két tényező Balatonendréd életében szerencsésen összetalálkozott: Kájel Endre lelkész felismerte az európai igényt a finom csipkeholmik iránt, egyúttal a falu asszonyainak munkát tudott adni a csipkeverés tanításával. Európában ebben az időszakban a csipke mint díszítő elem előkelő helyet töltött be a divatban. Megemlíthetjük a brüsszeli, velencei, flandriai csipkét, de Oroszországban is nagy hagyománya volt a 18-19. században.

A csipkézést az alapítás évében a falu református lakosságának asszonyai és leányai vagyoni különbségre tekintet nélkül megtanulták. Azok az asszonyok alkották az állandó csipkekészítők csoportját, akiknek a téli pénzkeresetére a családnak szüksége volt.

Kájel Endre kezdeményezésének következtében rövid idő alatt létrejött a faluban az endrédi csipke akkori világhírnevét megalapozó csipkeverők közössége, a csipketelep. A csipkeverés fortélyait ingyen tanították, amikor piacképes munkát tudtak termelni a csipkeverők, a

megállapított bérért kellett a telepnek a csipkét átadniuk. A csipkekészítéshez való minden kelléket megkaptak: a cérnát, a gombostűt, orsót, a szakszerűen „kiluggalt”, megrajzolt alapkartonokat. A készítőknél csak a vetőpárnát és a rögzítő ládikát kellett elkészíteniük. Később tanfolyamokat szerveztek, ahol munkával nem rendelkező tanítónőknek tanították a csipkeverést, akik a környező falvakba vitték tovább a háziipar ezen ágát. Ezeket a fiókközpontokat az endrédi telep látta el mintával, anyaggal, és gondoskodott munkáról is. A készterméket átvette, és az Endrére szállított csipkéket – természetesen mint „endrédi” csipkét – forgalmazta a belföldi és külföldi piacokon. Meg kell említeni, hogy Kájel Endre felesége, Koroknai Zsófia lelkes munkája is hozzájárult ahhoz, hogy a csipkekészítés a mindennapi gyakorlatból hagyománnyá válhatott.

Egyre határozottabban körvonalazódott az egyedi, endrédi jelleg a motívumokban. Ekkor írta a Balatoni Kurír (1937) „Balatonendrédén világhírű csipkeverők dolgoznak.” : 1938-ban nyert nagydíjat pillangós terítőjük a Berliini Világkiállításon, és ekkor szállítottak az angol királynőnek az endrédi csipkeverők munkáiból.

A második világháború utáni években nem volt divatos a csipke, a csipkeverés a családokban örökítődött tovább.

1951-től a tehetséges Gecsei Lídia lett a 1900-as évek elején létrehozott Csipketelep vezetője: újat, „endrédi” csipkét akart. Minden csipkéje megálmodott, megvalósult gondolat. Endréden tovább élt a hagyomány, ha nem is olyan erőteljesen, mint a két világháború között, majd az idegenforgalom teremtett újra igényt a csipkére.

1979-ben Szántód-pusztán került megrendezésre az első gyűjteményes, tudományos igényű csipkekiállítás.

Az 1980-as években a Kultúrházban Kolumbán Gergelyné tanította az érdeklődőket, de egyre kevesebben vitték tovább a hagyományt.

Az 1990-es években az endrédi vert csipke történetének éppen azon korszakát élte, amikor az elfelejtődés, a „kihalás” szélére került. A csipkeverést ismerő/gyakorló asszonyok kiüregedtek, egészségük romlott, lassan kihalt egy generáció, amelynek tagjai természetes úton, családi eltanulással adhatták volna tovább a kézműves hagyományt. A huszonegyedik órában ismerte fel az Önkormányzat a veszélyt, és fogott össze az iskolával. Ha nem tették volna meg, elmondhatjuk: valóban kihalt volna a balatonendrédi vert csipke.

Ezért kiemelt mérföldkő, hogy a Balatonendrédi Általános Iskola felismerte, hogy nagy hiba lenne egy ilyen nagy értékű kincset eltékozolni: 1996-tól helyi tantervének része a csipkeverés. Ifjabb Kájelné szavaival: „Ez dicső dolog, nem fog elveszni az endrédi csipkekészítés hagyománya”.

2.b. A megőrzésre irányuló intézkedések (max. 500 szó)

Ebben a részben röviden ismertessék a megőrzéssel kapcsolatos konkrét intézkedéseket, és mutassák be a program résztvevőit, illetve módszereit.

A munkában kulcsszerep jut a helyi általános iskolának, valamint Önkormányzatnak is. Utóbbi a falu életének irányítójaként felügyeli örökségünk megtartását, míg az iskola sajátos eszközeivel, megjelenési lehetőségeivel, szemléletformáló erejével konkrét részt vállal benne: a hagyományőrzésben kialakított jó gyakorlatát továbbviszi tantervi, tanórai keretben, biztosítja a szükséges személyi, tárgyi feltételeket, alapidokumentumaiban (Pedagógiai Program, Helyi tanterv) megjelenik a csipkeverés oktatása. Az iskola éves munkatervében meghatározza a csipkeveréshez kapcsolódó az évi programokat és módszereket: pl. témahetek, projektek, bemutatók, nyílt napok. A csipkeverést az iskolai oktatásban technika órákon tanítjuk, ez az, ami a megőrzés kuriózumát adja, hiszen így a hagyományőrzésre való törekvés megjelenik az oktatás-nevelés éves dokumentumaiban: így a visszatartás nem esetleges, hanem szervezett keretek között, szabályozottan folyik – meghatározott célokkal,

követelményekkel, elvárásokkal. Az 5-6. osztályban heti 1 órában, 7. osztályban heti fél órában folyik a tanítás. A csipkeverés tantárgy óraszámát, beosztását - az adott tanév oktatási előírásait tekintetbe véve - az éves tantárgyfelosztásban tervezzük meg, az időbeosztás az iskola órarendjében került megtervezésre. Ezeket az órákat, és a szakköröket is, a technika órát tanító kollégák vezetik. A tanórákon szükséges alapanyagok közül az iskola biztosítja a csipkeverő párnát, a dobozokat, a klöplit, és az előböködött mintákat. A gyerekek a cernát, a gombostűket és a horgolótűt maguk szerzik be.

Az iskolai tanórákon a kezdő csipkeverők első lépésként megismerkednek a balatonendrédi vert csipke történetével, helytörténettel. Nagy motiváció a gyerekeknek a csipkeházba tett látogatás is, ahol rácsodálkozhatnak azokra a csodákra, amelyeket hajdanvolt csipkeverő asszonyok készítettek. Ebből a rácsodálkozásból jutnak el a gyerekek később a saját munka öröméig, tanáraik irányításával.

Szakköri keretekben is folyik a csipkeverés oktatása, ahol, ugyanúgy mint tanórákon, mindenki a saját tempójában haladhat a munkában. A tanulás során a gyerekek egymástól is tanulnak – ez nemcsak a csipkeverés technikáját javítja, hanem szociális fejlődésben is sokat hozzáad a közösség életéhez.

Az ügyesebbek gyakran haza is viszik a félkész munkákat. Mivel otthon már kevesebb segítséget kaphatnak, az iskolában mindig lehetőség van a megkezdett munkák folytatására is. A gyerekek és tanáraik gyakran képviselik az iskolát helyi és meghívásos rendezvényeken ahol népszerűsíthetik a hagyományörzést. Ez nagy motiváló erő a gyerekeknek.

Az iskolában minden évben csipkeverő háziversenyt szerveznek. A csipkeverők versenyét és az éves munkát a tanévzáró ünnepségen értékelik és jutalmazzák: ezen a napon az egész községi és iskolai közösség előtt díjakat, okleveleket adnak át.

Az iskolai közösség saját hagyományait erősítő szokás, hogy 8. osztályos korukig a csipkéző gyerekek egy szebb darabbal megajándékozzák az iskolát, mellyel az iskolai kiállítást bővítik az aula falain.

A TÁMOP 3.1.7. pályázat záró minősítésén az iskola megkapta a minősített referenciainstanz címet: szolgáltatásai között feladata példaértékű pedagógiai folyamatainak bemutatása, így a hagyományörzés is. Felsőoktatási gyakorlóhelyként pedagógusjelöltek végezhetnek itt gyakorlatukat: akár szabadidős tevékenységként is megtekinthetik az endrédi vert csipke készítését.

Az iskolai oktatás során az archiválás, kiállítások, kiadványok, egyéb fórumok igénybevételevel folytatott innováció tovább erősíti a csipkeverés hagyományának jelentőségét. Hogy sokan érezzék sajátjuknak a törekvést, a falu lakóit bevonjuk a megőrzés munkájába, ők is segítők az iskolai munkának: a verőfákat helyi fafaragó készíti, a még élő csipkeverőket megkeresve mintákat, emlékeket gyűjtünk a tanításhoz. A minták modern formájú felhasználása mellett anyagainkat digitalizáljuk, a megjelent sajtóanyag az iskolában megtekinthető, honlapjainkon elérhető.

3. A program, illetve tevékenység eredménye, hatása

3.a. A program/tevékenység hozzájárulása az adott örökség-elem megőrzéséhez

(max. 500 szó)

Bizonyítsák a program, vagy tevékenység kimutatható hozzájárulását az érintett szellemi kulturális örökség-elem fennmaradásához. Fontos ismertetni a program/tevékenység várható vagy már elért eredményeit, hatásfokát.

Napjainkban, 1996 óta közel 100 gyermek és felnőtt tanulta meg újra a technikát, így a megőrzésre tett közös törekvésünk sikeresnek nyilvánítható. A közösség hagyományát megtartotta, de egyúttal új funkciót is ad neki: élővé teszi, és új szövegekörnyezetbe helyezi.

A hagyomány megőrzésének sok lépcsője volt az évtizedek során.

1995-ben Balatonendréd megalkotta jelképeit, címerét, zászlaját, melynek központi motívuma egy nyolccakkos hópehely (Hekeli László tanár terve, Késmárki Károlyné csipkéje).

1996-ban megnyitotta kapuit családi összefogással a Kájel Csipkeház, ahol Kájel Sára egészen a közelmúltig, megromló egészségéig, ápolta a csipkeverés múltjának emlékeit. (150 csipke kapott helyet).

2006-ban a balatonendrédi vert csipke megkapta az Örökségünk – Somogyország kincse kitüntető címet. A méltató emléklakett az iskolát díszíti, elismerve a kollégák és a gyerekek szerepét a megtartó törekvésben, és az iskola honlapján is megtekinthető:

(<http://sites.google.com/site/bendrediiskola>)

2008-ban az egész falu ünnepelt, a 100 éves endrédi csipke jeles évfordulóján: méltó megemlékezéssel, kiállítással (Száz év - száz csipke), versennyel.

A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzésében nagy szerepe van az írott és az elektronikus sajtónak is, melyek népszerűsítik azt.

A megőrzésben fontos szerep jut partneri kapcsolatainknak, a támogatók sora is ezt erősíti (Csipkeverők Baráti köre, Panoráma Világklub, Magyarok Világszövetsége, Magyarország Szolgálati Alapítvány, iskolák, önkormányzatok, könyvtárak, kulturális központok.)

A hagyományörzés mélyen érintett támogatóinak elsődleges célja, magától értetődően a csipkeverés maga: az iskola irányításával tágabb szövegekörnyezetben értelmezve az egész faluközösségre kiható célok fogalmazhatók :

- a példaértékű népi kultúra iránti nyitottság, tisztelet,
- a régi-új díszítőművészet, sajátos motívumkincs megtartása,
- a múlt-jelen összefüggéseinek felfedezése,
- erősödő identitástudat,
- mélyülő közösségi érzések,
- az esztétikai – etikai - érzelmi gyökerek,
- aktív szerepvállalás a magyarság múltjának védelmében.

A csipkeverés örökségéről kiadványok készülnek (pl. Szántódi füzetek). Helye van lexikonokban, helytörténeti írásokban, múzeumokban, kutatásokban. Régi diákok projekttemaként használják, cikkek születnek a népszerűsítés érdekében.

A Kájel-csipkeházon kívül az iskolában lelhető fel több darabból álló mintagyűjtemény, tárgyi emlékek, örökségül hagyott fényképek. Előfordul, hogy adományként családoktól kap az iskola csipkéket, kibökődött mintákat, régi klöpliket.

A csipkeverésről több szakdolgozat íródott.

A gyerekek munkái az iskola falait is díszítik, hagyomány, hogy az ügyesebb kezűek 8. osztályban egy darabot emlékül hagynak a közösségnek: a szülők, hozzátartozók mindig láthatják az elkészült munkákat, a friss alkotásokat is.

Évenként tartanak a lányok versenyt a legügyesebb csipkéző címéért.

Iskolán kívül is sokszor megjelennek a munkákkal, mintaértékű, ahogy a diákok képviselik falujukat! Egyértelmű következménye mindennek a jó hírnév: a falu, a megye határain túl is sokszor hívják a csipkeverőket kiállításokra, bemutatókra, turisztikai összejövetelekre (Franciaország, Művészetek Palotája, Magyarok Világszövetsége, stb.).

A kiállítás, a tanórák-szakkörök, az ezekhez készült dokumentáció helyben megtekinthetők, egy részük adaptálható.

A hajdani tanítványok felnőttként is sokszor csipkéznek hobbiszinten. Van, aki vállal kézimunkát megrendelésre, van, aki tervezőmunkáját inspirálja (divat, lakberendezés).

A célunk az, hogy ezen folyamat eredményeként a felnőtte váló nemzedékek, akik az iskolánkban kezdték az alapokat, újra csipkéző endrédiakké váljanak, visszataláljanak a csipkezés szépségeihez, a jövőben is legyen igényük saját endrédi közösségük hagyományainak megtartása.

3.b. A program/tevékenység helyi, regionális, és/vagy nemzetközi szintű modell értéke (max. 500 szó)

Ebben a részben fejtsék ki, hogy a program/tevékenység hogyan szolgálhat, helyi, regionális, illetve nemzetközi szintű hagyományőrzési modellként. Fontos, hogy vegyék figyelembe a modellértékű alkalmazhatóságot.

A csipkeverés tudománya kézműves technika, a világban ismert: specializálódása azonban a helyi emberekhez – életükhöz, fogalmaikhoz – kötődött, és mint ilyen a maga nemében egyedülálló. Példamutató az összefogás, ahogy a még élő hagyománynak védelmét a közösség cselekvési pozícióban lévő csoportjai felkarolják.

A helyi tanterv mintául szolgálhat más régiók hasonló törekvéseihez, akkor is, ha azok más kézműves technikát, népi hagyományt kívánnak életben tartani. Az iskola megőrzésre irányuló törekvése közel 20 éve tart, így talán az elsők között járta végig az utat a hagyományok iskolai keretek között történő megőrzésében. Napjainkban a módszer átvétele segítheti más iskolák hasonló hagyományőrző tevékenységét. A közoktatási intézményeknek törvény biztosította lehetősége, hogy az általános Helyi Tantervükben megjelenítsék az egyéni sajátosságaikat, helyi értékeiket. Elvárás ugyanakkor az, hogy a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott célok, feladatok, alapelvek is jelenjenek meg benne. Ezzel a lehetőséggel élt a Balatonendrédi Általános Iskola, amikor megalkotta a csipkeverés Helyi Tantervét, mely alapján azóta is folyik az oktatás. Ma már az iskolának rendelkezésére áll egy olyan komplex tanügyi dokumentáció is – és jogosult is annak átadására -, ami a gyakorlat átvételekor segítheti a hagyományőrzés adaptációját, bármilyen néphagyományról is legyen szó.

A hagyomány részei azok a kipróbált folyamatok, melyek segítik a közösség épülését, formálják identitástudatát, az együvé tartozás élményét adják, segítenek a közösséget meghatározni másokhoz képest. A vert csipkének balatonendrédivé válása sajátos körülmények között, történelemtől meghatározott lépésekben alakult ki, életfolyamatai a kihalás-elfelejtődés és virágzó élet közt ismétlődnek. Az Önkormányzatnak, az inspirált csipkeszeretőknek, az iskolának meghatározott szerepe van elejétől fogva a hagyomány megmaradásban.

Balatonendrédén a folyamat nem hamvából újraélesztendő, nem ötletszerű, nem egy nosztalgikus múltba révedés: élő összefogás eredménye, ahol mindenki a maga területén és a maga eszközeivel tesz hozzá a megőrzéshez. A falu irányítói megteremtik a körülményeket, az iskola visszatartja a technikát, és modernizálva folytatja népszerűsítő tevékenységét, külső partnereink keresik a találkozási pontokat. A csipkeverés tehát olyan 'jó' hagyománynak tekinthető, mely élni akar. Úgy tekint rá közössége, hogy többnek gondolja tárgyában megjelenő szokásrendszerénél, többre szánja múzeumok féltett darabjainál, mert élő csipke – élő közösség.

A munkaalkalmat teremtő csipketeleptől hosszú út vezetett a mai díszítőművészetig. Történelme során a külső meghonosítóktól a szülők, nagyszülők munkájába való fokozatos beletanuláson át a mai újratanításig ível a csipke sorsa. A jelenben kevésbé működnek a régi, családi keretek, másfajta összefogásra-menedzselésre van szükség. Mivel a gépi tömegtermelés fölöslegessé tett sok kézműves hagyományt, így Balatonendréd közösségének

kötelessége is felvállalni az értékmentést: mert meg kívánjuk tartani hagyományunkat, a balatonendrédi vert csipkét.

Az új kor kihívásai szerint kihasználjuk az információnyújtás új területeit (internet, újság, fényképek, videó, stb.), a korábban zártabb közösséget és helyi hagyományát megmutatjuk ország-világnak, hozzáférhetővé tesszük mintakincsét, bátorítjuk az emberekben újra feltámadó igényt a helyi kézművesség megőrzésére. A hagyományápolásához szükséges idő, odafordulás: megkeressük a megfelelő megjelenési formákat, a helyi szervezeteket, iparosokat, népművészeket, akik törekvéseinket támogatják.

Ön- és újrászerveződő törekvésünk célja a helyi hagyományok megtartása, népszerűsítése: a globális világfelfogásnak engedve a kulturális sokszínűség csökkenhet ugyan, de mi Balatonendrédén sokszínűségünket kívánjuk megtartani.

A jelöléssel kapcsolatos adatok

4. Közösség részvétele a programban és hozzájárulása a jelöléshez

4.a. A közösségek, csoportok, illetve egyének részvétele a programban vagy tevékenységben

Itt ismertessék az érintett közösség/csoport/egyén(ek) szerepét a program vagy tevékenység valamennyi tervezési, előkészítési és kivitelezési fázisában.

A program/tevékenység sikerében, hatékonyságában nagy szerepe van annak, hogy az érintett egyének, csoportok, közösségek, társadalmi szervezetek és intézmények milyen mértékben fejezik ki elszántságukat, elkötelezettségüket és milyen módon tudnak együttműködni. Ez a pont mutatja meg, hogy az érintettek rendelkeznek-e a program megvalósítása iránti elszántsággal és elkötelezettséggel, továbbá, hogy a jelölő fél és esetenként az érintett önkormányzat is elkötelezte magát amellet, hogy támogatja a megőrzési erőfeszítéseket azzal, hogy kedvező feltételeket teremt azok megvalósításához.

A balatonendrédi vert csipke hagyományának megőrzési projektjét Balatonendréd Község Önkormányzata kezdeményezte a '90-es évek közepén. A Balatonendrédi Általános Iskola akkori igazgatója, Regőczy Annamária - majd későbbiekben Késmárki Tiborné – felismerve az akkori helyzet komolyságát, támogatta ezt a törekvést, közösen keresve a csipkeverés hagyományának megőrzési lehetőségeit. A csipkeverés technikájának alapmozdulatait akkor a tantestület minden női tagja megtanulta: napjainkban három pedagógus tanítja, vagy művelői hobbiszinten: Horváthné Herczeg Zsuzsanna 1996-tól 2012-ig tanította az iskola lányait csipkeverésre tanórán és szakköri formában is, és volt az iskolai munka egyik motorja, majd az iskolákat érintő szerkezeti váltások miatt Málíkné Posch Zsuzsanna vette át a tanórákat, illetve Varga Andrea, aki szintén lelkes híve az endrédi csipkének. 1995 után rövid időn belül az iskola tantervében tanórai keretbe illesztve jelent meg a csipkeverés: ez az intézményesített, dokumentált forma azóta is fennáll. Az Önkormányzat és az Általános Iskola tevékenyen támogatja a csipkeverés hagyományának megtartását.

Az önkormányzat töretlen elkötelezettségét mutatja továbbá a polgármester a jegyző és a képviselő-testület tagjainak a támogatása is.

A dokumentumok elkészítésében meghatározó szerepe volt a Balatonendrédi Általános Iskola tantestületének és diákjainak, a konkrét hagyomány-megőrzésben pedig, mintákon, mintáíveken, eszközök megőrzésén, a technika, a sajátos mintavilág örökítésén keresztül a a faluban élő csipkeverő asszonyoknak van elvülhetetlen érdeme, akiktől a csipkeverés kezdetéről, múltjáról és jelenéről fontos és érdekes információkat kaptunk, anyaggyűjtéssel és ismereteik átadásával segítették a munkát.

A balatonendrédi református gyülekezet is a fő támogatók közé tartozik, büszkeséggel tölti el őket még ma is, hogy az endrédi vert csipke meghonosítása egy református lelkész nevéhez kötődik

4.b. Szabad elhatározáson, előzetes és megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A közösséget(eket) érintő jelölés benyújtásához az érintett közösség, csoport vagy egyének szabad elhatározása szükséges. A benyújtást az érintettek teljes körű tájékoztatásának kell megelőznie. Erről csatolni kell az érintett közösségek, csoportok vagy egyének beleegyezését, amelyet írásos formában, felvételtől vagy bármilyen más eszközzel lehet bizonyítani.

A jelölést támogató nyilatkozatok gyűjtése során lelkes támogatókra találtunk a helyi alapítványok, civil szervezetek és egyéni alkotók körében. Fontos támogató számunkra turisztikai szempontból Szántód puszta és a zamárdi Tourinform Iroda. A hagyományőrzés a közoktatásban kiemelt helyet foglal el. Ezt erősíti a KLIK Siófoki Tankerületének támogatása, valamint neves közoktatási szakemberek ajánlásai.

A csipke ügye mellé állt továbbá a Somogy megyei Közgyűlés és elnöke, a Somogy megyei Oktatási Hivatal, a Balatoni Regionális Történelmi Kutatóintézet Könyvtár és Kálmán Imre Emlékház, a Budapesti Csipkeverők Baráti Köre, valamint a Panoráma Világklub, Magyarságszolgálati Alapítvány.

Az érintetteket minden olyan nyilvános fórumon megkerestük, ahol támogatást szerezhettünk elképzelésünkhöz. A falugyűlésen tájékoztattuk a község lakóit. A különböző helyi (iskolai és önkormányzati) rendezvényeken beszéltünk az endrédi csipkeverés iránti elkötelezettségünkről, a hagyományőrzés fontosságáról ugyanúgy, mint a megőrzéssel kapcsolatos jövőbeli terveinkről: így szülői értekezleten, bemutatókon, találkozókön is. Levélben, elektronikus úton, telefonon is megkerestük lehetséges támogatóinkat.

5. DOKUMENTÁCIÓ

5.a. Kötelezően csatolandó dokumentumok

I. 36 db. fénykép – digitalizálva, kinyomtatva

II. DVD film

III. 2 db térkép

IV. 2 db könyv

Boros Marietta: A balatonendrédi csipke története, Szántódi füzetek III. 1981,
Bemné dr. Schneider Mária: Kájel Endréné Koroknai Zsófia, a balatonendrédi csipke
művésze; NABE Kiskönyvtára 9. Balatonfüred 2004.

V. Nyilatkozat a program jelöléséhez

5.b. Szerzői jogokról való lemondás:

- **Film nyilatkozat:** Somogy Televízió Nonprofit Kft. 7400. Kaposvár, Fő u. 10. Kresz László
ügyvezető igazgató

- **Fénykép nyilatkozat:** Balatonendrédi Általános Iskola 8613. Balatonendréd,
Szabadság u. 20-22. Késmárki Tiborné intézményvezető

5.c. További források listája:

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Boros Marietta: A Balatonendrédi Csipke története: Panoráma kiadó 1981.
(Szántódi füzetek III.)

- Bemné dr. Schneider Mária: Kájel Endréné Koroknai Zsófia, a balatonendrédi
csipke művésze Balatonfüred, 2004. (Nők a Balatonért Egyesület Kiskönyvtára 9.)

- Gervai Mária – Hábel Gabriella: Csipketörténeti érdekességek. Budapest, 1995.

- Mátrai Magdolna: A csipkeverés iskolája. Budapest, 1992.
- Varga Marianna: Somogy megye népművészete Szerkesztő: Kapitány Orsolya, Imrő Judit
- Balatonendréd, Szerkesztő: Kiss Éva
Kiadja Balatonendréd Polgármesteri Hivatala 1998.

SZAKMAI FOLYÓIRATOK:

- HÍRADÓ Csipkeverők Baráti Köre Budapest.
- ZSIRÁF DIÁKMAGAZIN 2008. június – Mesterségem címere...CSIPKEVERŐ
(Rimár Ildikó)
- ENDRÉDI KISÚJSÁG

HONLAPOK

Balatonendréd Általános Iskola: <http://sites.google.com/site/bendrediiskola/>
Balatonendréd Önkormányzata: <http://balatonendred.hu/>
Kájel Csipkeház: www.museum.hu/balatonendred/csipkehaz

7. Aláírás a jelölést benyújtó nevében

Balatonendréd, 2013. 03.19.

.....
Késmárki Tibor
polgármester

Mellékletek

1. számú melléklet: Támogatói Nyilatkozatok (7 db)

2. számú melléklet: Támogatói Ajánlások (20 db)

1. számú melléklet:

Támogató nyilatkozatok

- Balatonendréd Község Önkormányzata
- Somogy Megyei Önkormányzat
- Balatonendrédi Református Egyházközség
- Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet Könyvtár és Kálmán Imre Emlékház (BRTK)
- Budapesti Csipkeverők Baráti Köre
- Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Siófoki Tankerülete
- Panoráma Világklub, Magyarságszolgálati Alapítvány

2.számú melléklet:

Támogató levél, ajánlás

- Balatonendrédi Csipkeverők (Marity Józsefné)
- Balatonendrédi Csipkeverők (Horváthné Herczeg Zsuzsanna tanító)
- Balatonendrédi Csipkeverők (Verbovszki Vivien)
- Kájel Csipkeház Hagyományőrző Egyesület
- Kálmán Imre Kulturális Központ
- Kaposvári Egyetem Pedagógus-továbbképző és Szolgáltató Intézet
- Szántód pusztá Idegenforgalmi és Kulturális Központ
- Városi Turinform Iroda és Közösségi Ház Zamárdi
- Nők a Balatonért Egyesület
- Regőczy Annamária nyugalmazott iskolaigazgató
- Virág Erzsébet közoktatási szakértő
- Balatonendrédi Általános Iskola Szülői Munkaközösség
- Balatonendrédi Általános Iskola Diákönkormányzata
- Balatonendrédi Általános Iskola Dolgozói
- Balatonendrédi Kerekerdő Óvoda
- Balatonendréd Község Képviselő-testülete
- Balatonendréd Alapítvány
- Balatonendréd Fejlődéséért Alapítvány
- TÁMOP 3.1.4. pályázatunk projektmenedzsere
- TÁMOP 3.1.7. pályázatunk projektmenedzsere

Melléklet 3.

5.b Film nyilatkozat

LEMONDÓ NYILATKOZAT

Alulírott Kresz László (született: Siklós, 1957.06.09. székhely: 7400 Kaposvár, Fő u. 10. a Somogy Televíziós Nonprofit Kft. nevében kijelentem, hogy a Szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére benyújtott jelöléshez kötelező dokumentumként csatolt alább részletezett filmet az Emberi Erőforrások Minisztériuma, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum szabadon, teljeskörűen – így különösen a publikáláshoz, terjesztéshez, sokszorosításhoz, átdolgozáshoz és kiállításához – felhasználhatja. A felhasználáshoz adott engedéllyel ezúton kifejezetten lemondok annak jogdíjairól, és elfogadom, hogy jelen nyilatkozatom aláírásával a felhasználási szerződés a felterjesztési kiírásban szereplő tartalommal létrejön.

Film címe: Unicum – balatonendrédi csipke

Filmkészítők: Tamás Katalin (szerkesztő), Szabó Lóránt (operatőr)

Jogtulajdonos: Somogy Televízió Nonprofit Kft.

Készítés dátuma: 2012

Kaposvár, 2013. 02.26.

Kresz László

ügyvezető igazgató

Melléklet 2.
5.b Fénykép nyilatkozat

LEMONDÓ NYILATKOZAT

Alulírott **Késmárki Tiborné intézményvezető** (született: Siófok, 1959. 10.12. lakcím: 8613. Balatonendréd, Szabadság u. 6.),

a **Balatonendrédi Általános Iskola 8613. Balatonendréd, Szabadság u. 20-22.** nevében kijelentem, hogy a Szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére benyújtott jelöléshez kötelező dokumentumként csatolt alább részletezett fényképe(ke)t az Emberi Erőforrások Minisztériuma, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum szabadon, teljeskörűen – így különösen a publikáláshoz, terjesztéshez, sokszorosításhoz, átdolgozáshoz és kiállításhoz – felhasználhatja. A felhasználáshoz adott engedéllyel ezúton kifejezetten lemondok annak jogdíjairól, és elfogadom, hogy jelen nyilatkozatom aláírásával a felhasználási szerződés a felterjesztési kiírásban szereplő tartalommal létrejön.

File név – Fotót készítő neve – jogtulajdonos (copyright) – kép címe – évszám

A fényképek és azok jegyzéke a Mellékletben csatolva megtalálhatók.

Kelt, Balatonendréd, 2013. március 19.

Késmárki Tiborné
aláírás

Mellékletek

Képek jegyzéke:

1. tábló: Kiállításokon, rendezvényeken, bemutatókon (6 kép)
2. tábló: A csipkeverés kellékei (4 kép)
3. tábló: Somogyország kincse cím emléklakettje az iskolai kiállításon (2 kép)
4. tábló: Csipkeemlékek a Kájel Csipkeházban (4 kép)
5. tábló: Kájel Endréné és Kájel Sára alkotás közben (2 kép)

Kis méretű fényképek:

Kájel csipkeház (1 db)

Jellegzetes endrédi mintakincs az iskolai kiállítás anyagából – pedagógusok munkái (7 db)

Gyerekek bemutatója az iskolában (5 db)

Remekbeszabott terítők a Csipkeházban (3 db)

Az endrédi vert csipke a falu jelképeiben (címer)